

כמים חיים

בנשיאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

פרשות מטות מסעי תשפ"ו

דרך חיים

"מקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד" (במדבר לב א). מלבד בפעם הזו בכל הפרשה הקדים הכתוב את בני גד לבני ראובן, זאת על אף שראובן הוא הבכור. שאלה זו שאל הרמב"ן, והשיב שהוא בשל מעלת הגבורה של בני גד. בעוד הכתוב כאן בא ללמדנו כי לבני ראובן היה מקנה רב, אבל לבני גד היה עצום מאד, חלוקה של כמות ('רב') ואיכות ('עצום'). כפי שלומדת הגמרא (סוטה כב.) על לשון הכתוב "כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה" (משלי ז כו), ש"רבים חללים" הוא תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ואילו "עצומים כל הרוגיה" זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. מכאן שהתואר עצום הוא הפלגה על איכות התלמיד, שהגיע כבר להוראה, בעוד תלמיד שלא הגיע להוראה אינו בעל איכות אך רבים בכמות ניזוקים ממנו. אך יש להתבונן מה שייד לומר איכות על בהמות, מקנה צאן ובקר?

תמיה נוספת יש לתמוה על מה שבני גד ובני ראובן פנו על משה בבקשה "גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו" (שם טז) – ש"חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה: לא כן, עשו העיקר עיקר והטפל טפל, בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם". והוא דבר שצריך לתת עליו את הדעת, איך ייתכן שהם אהבו את ממונם יותר מגופם?

המדרש (במדבר רבה כב ט) קורא את נחלת בני גד וראובן "נחלה מבוהלת" (משלי כ כא), ולכן הם נענשו שגלו בראש גולים, שמונה שנים לפני יתר השבטים. לכאורה, לצד מה שהם לא בחרו בנחלת ז' עממין מעבר לירדן, שלעומתה ארץ סיחון ועוג נקראת ארץ טמאה, שקטנה מארץ ישראל בעשר קדושות. והוא דבר קשה מלקיחת נחלה מבוהלת, שלא בחרו במה שיותר חשוב אצל הקב"ה. עלינו להתבונן מפני מה באמת בחרו במקום טמא ונפול שכזה ולא רצו באמת לזכות לטהרתה של ארץ ישראל? בתחילת פרשתנו מובא הטעם "ארץ מקנה הוא - ולעבדיך מקנה" (שם ד). בעוד בפרשת בזאת הברכה (דברים לג כא) כתוב "וירא ראשית לו", שהיא ארץ סיחון ועוג שהייתה ראשית הכיבוש, "כי שם חלקת מחוקק ספון", מקום קבורתו של משה רבנו. התרגום יונתן מבאר ש'חלקת מחוקק' הם אבנים טובות ומרגליות שהיו טמונות שם. הוה אומר, שהסיבה שלא עברו את הירדן, אינה עקב המקנה, אלא בגלל מקום קבורת משה. כך היה מבאר השפת אמת בשם הרבי ר' בונים ש"מקנה רב", היינו קניין ברב, דבקות ברב – במשה רבנו.

בפרשת מטות התרגום אומר על הפסוק "ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה" (במדבר לב לו-לח) - "וית בית קבורתיה דמשה". הרי שהיה נתון בחלקו של ראובן ולא בחלקו של גד שעליו נאמר "שם חלקת מחוקק ספון". אומרת הגמרא (סוטה יג:) שמשה נפטר בחלקו של ראובן ונקבר בחלקו של גד. אנו רואים כי התורה מחברת בין הבחירה במקום לקבורת משה, ובמיוחד בין נחלת בני גד למה שמקום קבורתו לא נודע – "חלקת מחוקק ספון". כלומר אם המקום היה נגלה לא היו בוחרים בו, ועלינו להבין מה השייכות בין הדברים.

כדי ליישב את כל הדברים האלו יש להתבונן כי ישנן עשר אומות, בעוד הכיבוש של ארץ ישראל היה רק למול ז' האומות היושבות בה. נוסף עליהן יש את אדום, עמון ומואב, שהם הקיני הקניזי והקדמוני, שיהיו ירושה לעתיד לבוא. "אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם" (ישעיהו יא יד). אותן עשר אומות באות כנגד עשרה מאמרות ועשר הספירות. כפי שבספירות אנו מוצאים חלוקה בין ג' הראשונות (כתר, חכמה ובינה) לז' התחתונות (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות). נוסף על כך בג' הראשונות יש חלוקה בין כתר לחכמה ובינה. ובז' התחתונות יש חלוקה בין ג' הראשונות שבהן – חג"ת, לד' האחרונות – נה"י. בעשרת המאמרות יש מאמר אחד שנעלם, עד שדרשו כי "בראשית נמי מאמר הוא" (ראש השנה לב). מאמר זה נסתר ולא נאמר בלשון אמירה, ממש כפי שהספירה הראשונה, הכתר, אינה גלויה, אלא נסתרת ונעלמת. כל הספירות הללו נמצאות ברמז שבט גד. עם לידתו אומרת לאה "בגד ותקרא את שמו גד" (בראשית ל יא), ומסורת הקריאה שלנו 'בא גד'. הוה אומר, שבשמו נרמזים

ב' הספירות העליונות הגלויות – חכמה ובינה, ג' התחתונות הראשונה וד' התחתונות האחרונות, לצד הספירה הראשונה, הא', הנסתרת. לשבט גד יש אחיזה בנסתר, בראשית, במכוסה.

זו הסיבה לירושת נחלת ב' האומות העליונות, לצד ירושת ארץ אדום. הירושה הגמורה של ארץ אדום תלויה בדבקות של שבט גד בספון והמכוסה. אין ביכולת עם ישראל בעולמנו כיום לרשת את ארץ אדום, המרומזת בקדמוני, בשביל זה יש צורך להידבק במדרגה הנסתרת הקדמונה, ומכוחה לזכות ל"ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו". המדרגה הזו היא המדרגה העתידית, עליה יבוא ויבשר אליהו הנביא שבא משבט גד. אליהו הנביא, כפי שכותב החת"ס סופר, מגלה את האור הגנוז הפנימי, אותה מדרגה שאינה גלויה כשאר ט' המאמרות. לשבט ראובן אכן יש אחיזה במדרגה הנסתרת, קבורת משה, אך באופן מוגבל, רק בבי' הראשונות, ארץ עמון ומואב. אך המדרגה הפנימית בתכלית, תלויה בדבקות הגמורה והקבועה בקבורתו ונסתרותו של משה רבנו.

בני גד ובני ראובן הדגישו את הצאן, משום שהוא הקניין שלהם במדרגה הנסתרת – "מקנה רב היה". הקדימו את הצאן לבנים, משום שמדרגת הבנים היא המדרגה שגלויה כבר בעולם הזה, בעוד הדבקות בנסתר היא שתביא את העתיד הגנוז והפנימי. על כך מבקר אותם משה רבנו, כי העולם הזה, שהוא מדרגת השבע, לא שייך למדרגות הנסתרות הטמונות בצאן והמקנה הרב. נזכה בעזרת ה' מהרה שהאור החדש, הטמון, יופיע ויכרת זרעו של עמלק, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. תתגלה מדרגת הראשית, בית המקדש, שעליו נאמר "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו".

בדרכו של ר' אריה

מספר שוקי בן-עמי, כתב 'על המשמר' בעבר: ביום חתונתי ביקשני אבי שאסור לביתו של ר' אריה על מנת שיברכני. משנכנסתי פנימה לחדרו, הצגתי את עצמי ומסרתי לו את משאלתו של אבי.

"הנך מעשן?", שאל. "הן", השבתי. "אם כן עשן לך סיגריה להנאתך". ביקשתי מאפרה, אך לא הייתה בנמצא. "אין דבר, לא נורא, הנח את האפשר בכף ידי". עשיתי כמצוותו, אף התפלאתי מכל העניין. משסיימתי לעשן קס' ר' אריה על רגליו, הניח מקצת מן האפר על מצחי, "זכר לחרבן" הסביר לי. "ביום שמחתנו אנו מצווים לקיים את הפסוק: 'אעלה את ירושלים על ראש שמחתי' – על הראש ממשי".

(צדיק יסוד עולם עמ' 160)

הלכה ומנהג

ביום רביעי ניכנס לראש חודש אב, החודש עליו אמרו חז"ל "משנכנס אב ממעטים בשמחה", על שם חרבנות שני בתי המקדש שהתרחשו בחודש זה. עלינו לעסוק בקינה על צער השכינה בימים אלה, לתת את ליבנו לחשב חשבוננו של עולם על מה נענשנו כך, שהרי לימדנו רבותינו שכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו נחשב כאילו נחרב בימיו. ומאידך כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבניינה.

בדיני תשעת הימים ישנו חילוק; מנהג בני אשכנז הוא שהדברים האסורים בתשעת הימים אסורים לכל אורכם. לעומתם בני ספרד נוקטים שרוב האיסורים חלים רב מהשבוע שחל בו תשעה באב, הוה אומר רק ממוצאי שבת חזון.

למנהג בני אשכנז אין אוכלים בשר כבר מליל ראש חודש אב, הוה אומר מיום שלישי בערב. לעומת זאת, בקרב בני ספרד ישנם מנהגים שונים בדבר אכילת בשר, וכל אחד יעשה כמנהגו; יש שנמנעו מאכילת בשר החל מראש חודש, יש שנמנעו כן מאחרי ראש חודש, ויש שממשיכים לאכול בשר עד השבוע שחל בו, כלומר מותרים באכילה עד שבת קודש. לדעת רבותינו הספרדים בשר שנשאר משבת מותר באכילה גם לנוהגים להחמיר בשבוע הבא, וכן התירו לאכול בשר בסעודת מלווה מלכה, לעומת בני אשכנז שכאמור התירו את אכילת הבשר בשבת בלבד. איסור אכילת בשר הוא בין על בשר בקר ובין על בשר עוף. איש או אישה המכניס אוכל לשבת הבאה ('שבת חזון') ומעוניינים לטעום מעט מן התבשיל על מנת לדעת אם יש להוסיף תבלין - יכולים לעשות כן, אך אין לאכול מעבר לכך. מותר לעשות שימוש בסיר בשרי עבור הכנת תבשיל פרווה, אפילו אם בישלו בו ביממה האחרונה. נכון להימנע מלתת בשר או עוף לילד בן שש ומעלה, משום שכיום ישנם תחליפי בשר טובים. אמנם ילד שיש לו צורך בריאותי לאכול בשר - מותר לתת לו בשר עד גיל בר-מצוה. אשה בתוך שלושים יום מלידתה - מותרת באכילת בשר בתשעת הימים.

מנהג אשכנז שלא לשתות יין בתשעת הימים, כשגם בזה יש מהספרדים שהמשיכו בשתיית היין אף בשבוע שחל בו תשעה באב. אמנם הספרדים הנוהגים כדעת מרן השלחן ערוך נמנעו לשתות יין כבר מראש חודש אב. הנוהגים להימנע משתיית יין נמנעים גם מלתת יין בתבשילים ומאפים. בדיעבד אם נתנו יין בתבשיל נכון לשמרו בהקפאה עד לאחר תשעה באב, אך אם טעם היין בטל ולא מורגש- מותר לאכול את התבשיל או המאפה גם בתשעת הימים.

אכילת בשר ושתיית יין מותרות בסעודת מצוה; בגדר זה נכללות סעודת ברית מילה, פדיון הבן, הכנסת ספר-תורה, סיום מסכת גמרא / סדר משניות / ספר מהתנ"ך עם פירוש. בני אשכנז נמנעים מלהזמין לסעודה שכזו יותר מעשרה מוזמנים, ובני ספרד נוהגים להזמין לסעודה כרצונם.

למנהג בני אשכנז אין לכבס ולגהץ בגדים החל מראש חודש אב, וכן לא משתמשים בבגדים או מצעים מכובסים ונקיים. לכן, הדבר הנכון ביותר הוא 'להכין' בגדים לתשעת הימים. הכנה זו נעשית על ידי שימוש לזמן מה במספר הבגדים הנצרך לתשעת הימים קודם ליל ראש חודש אב- ובכך יוכל לשוב וללבשם במהלך תשעת הימים, ששוב לא נחשבים כמכובסים. בדיעבד אדם שלא הספיק להכין בגדים יוכל במהלך תשעת הימים להוציא בגד נקי מהארון ולדרוך על גביו באופן שיתלכלך מעט (ולכן לא מועיל בזה מה שמניח אותם על גבי רצפה נקייה ודורך עליהם עם גרביים נקיות)- ובכך יוכל להשתמש בהם בתוך תשעת הימים. בגדים של קטנים (עד גיל שלוש-ארבע) אשר התלכלכו ויש צורך לכבסם- מותר לעשות כן. באם מכבס בגדים שכאלו ניתן להוסיף אליהם בגדים נוספים של הילדים הקטנים, אף שאינם מלוכלכים עד כדי כך שנצרכים בדחיפות לכיבוס. אמנם אין להוסיף אליהם את בגדי הגדולים (כשלעניין זה קטנים נחשב כל שקטן מגיל שבע).

בני אשכנז נהגו להימנע מלרחוץ עצמם במהלך תשעת הימים. אמנם כל זה היה בארצות הקור, אך כאן בארץ ישראל שמוג האוויר חם, ובמיוחד בתקופה זו, ניתן להקל למי שזקוק לכך שיתקלח לזמן קצר תחת זרם מים קרים בלבד. אדם שקשה לו הדבר במיוחד יוכל להשתמש במעט מים פושרים לצורך הדבר. כן מותר להשתמש בסבון במקומות המלוכלכים בלבד. אך בערב שבת הבאה ניתן להתקלח לכבוד שבת קודש במים חמימים למי שנוהג כן במהלך כל השנה. גם במקלחת זו נשתמש בסבון במקומות המלוכלכים בלבד. עד גיל שלוש ניתן לרחוץ את הילד כרגיל באמבטיה. מאחר גיל שלוש עד גיל בר-מצווה מותר לקלחו במקלחת בלבד עם מים פושרים ולמעט בשימוש בסבון. הטבילה במקווה לכבוד שבת קודש מותרת בתשעת הימים, כשיש להשתדל לטבול במים קרים ובאם לא ניתן יטבול במים חמימים בזריזות. היתר זה שייך גם במי שלא מקפיד לטבול מידי שבת. אדם הנוהג לטבול מדי יום לתוספת קדושה וטהרה יכול לנהוג כן גם בתשעת הימים באופן זה. בני אשכנז שנוהגים להימנע מרחיצה בכל תשעת הימים נמנעים מללכת לבריכה או לים, שגם הם נחשבים בכלל רחיצה. כן אין להיכנס לסאונה בימים אלה. אמנם אדם שזקוק לשחייה בבריכה טיפולית מטעמים רפואיים- יכול לעשות כן עפ"י צרכיו הרפואיים, ויתן דעתו שלא ליהנות מהשהות בבריכה ומהרחיצה לאחריה.

שו"ת עם הרב חיים אידלס

שאלה:

האם מותר לצבוע את בית הכנסת בזמן תשעת הימים?

תשובה:

מותר לכתחילה, ואפילו לשם ייפוי ולא רק לתיקון קלקולים כקילוף וכדומה. וטעם ההיתר הוא משום שזו מצווה דרבים (מג"א, א"ר).

שאלה:

אני עובד כגנן של העירייה, האם יש בעיה לעשות עבודות גינון כניכוש עשבים, שתילת צמחים וכדומה בתקופה זו?

תשובה:

מכיוון שזוהי פרנסתך הדבר מותר בלי שום פקפוק. משום שאם תאמר שאינך מעוניין לעשות עבודות גינון בתקופה זו משום שההלכה אוסרת זאת (כדין נטיעה של שמחה) יפטרו אותך, וממילא הדבר מותר. אולם גם בזה יש לחלק, שכל דבר שעניינו שימור הקיים, כניכוש עשבים וכדומה, מותר לעשותו גם בשבוע שחל בו, וכל האיסור הוא דווקא בנטיעה וחידוש. לכן תוכל להמשיך בעבודתך עד השבוע שחל בו, ובשבוע שחל בו תעסוק רק בעבודות שימור ולא בעבודות פיתוח. אמנם מצד העירייה יש לפנות אל הממונה ולומר לו שיש להפקיד להפסיק החל מראש חודש אב בכל עבודות הפיתוח הסביבתי ולהתעסק בשימור בלבד. ובאם תאמר למעסיקך שאינך יכול לעבוד החל מ"ז בתמוז בשתילת צמחים וכדומה ולא תפוטרי- יש לך להיזהר בדברים שאמרנו מצד הדין ולא מצד חומרא.

יש ברית לבננו בימי בין המצרים, האם מותר להזמין תקליטן?

תשובה:

סעודת ברית מילה היא סעודת מצווה כפי שמבואר בגמרא ובשו"ע. ונחלקו הפוסקים האם ניתן להתיר בסעודת מצווה עד ראש חודש אב את השירה והריקוד. בעל השירי כנסת הגדולה (סי' תקנא) התיר להביא מנגנים, לרקוד ולשיר, וכן פסק מרן החיד"א (חיים שאל ח"א סי' כא) והמועו"ז (ח"ח סי' שלח). ומביא הגאון האדיר רבי מנשה קליין בספרו משנה הלכות (ח"ו סי' קט) בשם הגר"מ פיינשטיין שהוא הדין לעניין סעודת שבע ברכות. אך הביא המשנ"ה (שם) שיש שהתירו ריקודים ומחולות ללא כלי זמר. והיו שחלקו והחמירו בזה מאוד (שו"ת שרגא המאיר ח"ב סי' יג). ומקובל לומר בשם הסטייפלר זצ"ל שמותר לשיר בפה בלבד. ולמעשה בעל הכה"ח הכריע שמי שמיקל ובמקומות שמקילים- יש על מה לסמוך. ולכן אפשר בהחלט להקל גם בהזמנת תקליטן וגם בשירה ומחולות. כשנסייג שדין זה הוא לאשכנזים עד ראש חודש ולספרדים עד השבוע שחל בו, שלאחר מכן אסורים כלי הזמר גם בסעודת מצוה. אך יש לדעת שבשבועות אלו הורונו חז"ל שכדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו, אז במה שתוכלו ובאם תוכלו תחמירו ותבוא עליכם ברכה.

וכל האמור לעיל הוא בין בברית מילה ובין בפדיון הבן.